

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra statistiky

Bakalářská práce

**Analýza počtu dlužných úhrad poskytovatelům služeb
elektronických komunikací v České republice**

Šárka Hájková

© 2009 ČZU v Praze

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra statistiky

Akademický rok 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Šárka Hájková

obor Veřejná správa a regionální rozvoj - k.s. Sez. Ústí - Tábor

Vedoucí katedry Vám ve smyslu Studijního a zkušebního řádu ČZU v Praze
čl. 16 určuje tuto bakalářskou práci.

Název tématu: **Analýza počtu dlužných úhrad poskytovatelům
služeb elektronických komunikací v České
republice**

Struktura bakalářské práce:

1. Úvod
2. Cíl práce a metodika
3. Popis časové řady
4. Elementární charakteristiky časové řady
5. Volba vhodné trendové funkce
6. Předpověď budoucího vývoje časové řady
7. Závěr
8. Seznam literatury
9. Přílohy

Rozsah původní zprávy: 30 - 40 stran

Seznam odborné literatury:

ARLT, Josef. Moderní metody modelování ekonomických časových řad. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 1999

ARLT, Josef, ARLTOVÁ, Markéta. Finanční časové řady. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2003

HINDLS, Richard, KAŇOKOVÁ, Jara, NOVÁK, Ilja. Metody statistické analýzy pro ekonomy. 1. vydání. Praha: MANAGEMENT PRESS, 1997

KOZÁK, Josef, SEGER, Jan. Jednoduché statistické metody v prognostice. 1. vydání. Praha: SNTL - Nakladatelství technické literatury, 1975

SEGER, Jan, HINDLS, Richard. Statistické metody v ekonomii. 1. vydání. Praha: H&H, 1993

Další literatura bude doporučena během zpracování BP.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Jiří Petera**

Termín odevzdání bakalářské práce: duben 2009

Kabe

Vedoucí katedry

Jan

Děkan

V Praze dne: 19.11.2008

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Analýza počtu dlužných úhrad poskytovatelům služeb elektronických komunikací v České republice" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 28. dubna 2009

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala především vedoucímu práce, Mgr. Jiřímu Peterovi, za jeho trpělivost, obětavost a čas, který mi věnoval. Dále děkuji všem svým blízkým za jejich bezměrnou podporu a pomoc.

Analýza počtu dlužných úhrad poskytovatelům služeb elektronických komunikací v České republice

---

The Analysis of Liabilities to Electronic Communications Providers in the Czech Republic

Souhrn

Cílem této bakalářské práce je analyzovat problematiku dlužných úhrad poskytovatelům služeb elektronických komunikací v České republice. Jde o prozkoumání dosavadního vývoje časové řady pomocí statistických výpočtů a z těchto údajů zjistit trendovou složku časové řady včetně zjištění vhodnosti vypočtených trendových funkcí, vyčíslit vývoj příštích období a dále dle elementárních charakteristik zjistit tempo růstu či poklesu ve sledovaných obdobích, bazické indexy a další charakteristiky jak v absolutních tak relativních jednotkách.

Summary

The aim of this Bachelor's work has been to analyse the liabilities to electronic communications providers in the Czech Republic. The study starts with statistics of up-to-now development of time series data which has formed the basis for their trend estimation. Further steps consist in verifying the applicability of trend functions, specifying future development, finding out the growth and decline rates over the surveyed time period and setting basic indexes and other characteristics in both absolute and relative units.

Klíčová slova

Český telekomunikační úřad, správní řízení, dlužná úhrada poskytovatelům služeb elektronických komunikací, elementární charakteristiky časových řad, trendová funkce, vhodnost trendové funkce, budoucí vývoj časové řady.

Key words

Czech Telecommunication Office, administrative procedure, liability to electronic communications providers, time series characteristics, trend function, applicability of trend functions, future development of time series.

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Cíl práce a metodika.....	11
2.1 Cíl práce	11
2.2 Metodika.....	11
3. Popis časové řady.....	12
3.1 Elementární charakteristiky časových řad.....	12
3.1.1 První absolutní diference	12
3.1.2 Druhá absolutní diference.....	12
3.1.3 Tempo přírůstku.....	12
3.1.4 Tempo růstu	13
3.1.5 Bazické indexy.....	13
3.2 Volba vhodné trendové funkce.....	14
3.2.1 Volba časové proměnné.....	14
3.2.2 Výběr trendové funkce	15
3.2.3 Ověření vhodnosti trendové funkce.....	16
3.3 Předpověď budoucího vývoje časové řady.....	17
3.3.1 Předpověď pomocí průměrného koeficientu růstu	18
3.3.2 Předpověď pomocí trendové funkce.....	18
4. Elementární charakteristiky časové řady	19
4.1 První absolutní diference.....	19
4.2 Druhá absolutní diference.....	20
4.3 Tempo přírůstku	20
4.4 Tempo růstu.....	20
4.5 Bazické indexy	20
5. Volba vhodné trendové funkce	21

5.1 Lineární trend	22
5.2 Kvadratický (parabolický) trend.....	23
5.3 Exponenciální trend.....	24
5.4 Ověření vhodnosti trendové funkce.....	25
5.4.1 Relativní chyba prognózy rp	26
5.4.2 Index determinace I^2	27
5.4.3 Střední absolutní procentuální chyba $MAPE$	28
6. Předpověď budoucího vývoje časové řady	30
6.1 Předpověď pomocí průměrného koeficientu růstu	30
6.2 Předpověď pomocí parabolické trendové funkce.....	31
7. Závěr	33
8. Seznam literatury	35
9. Přílohy	36

1. Úvod

Český telekomunikační úřad je regulátorem pro oblast elektronických komunikací a poštovních služeb. V současné podobě je zřízen zákonem č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích, ke dni 1. května 2005, jako ústřední správní úřad pro výkon státní správy ve věcech stanovených zákonem, včetně regulace trhu a stanovování podmínek pro podnikání v oblasti elektronických komunikací a poštovních služeb. Český telekomunikační úřad sídlí v Praze a má 7 odborů pro oblasti v Praze, Českých Budějovicích, Plzni, Ústí nad Labem, Hradci Králové, Brně a Ostravě.

Hlavním úkolem Českého telekomunikačního úřadu je vytvářet podmínky pro podnikání na trhu elektronických komunikací a pro rovnou konkurenční hospodářskou soutěž. Dále analyzuje relevantní trhy, jejichž výsledky mají rozhodující význam pro uplatnění regulačních opatření a tím i pro další vývoj tržního prostředí a zvýšení podnikatelské jistoty. Český telekomunikační úřad také chrání zájmy občanů účastníků trhu elektronických komunikací i poštovních služeb a zajišťuje ochranu některých služeb v oblasti rozhlasového a televizního vysílání a služeb informační společnosti. V neposlední řadě se snaží maximálně podporovat provoz a rozvoj digitálního vysílání. K jeho činnosti také nepochybně patří přezkušování odborné způsobilosti pro operátory radioamatérských stanic, pro radiotelefonisty letecké nebo námořní pohyblivé služby a další.

Problematikou dlužných úhrad poskytovatelům služeb elektronických komunikací, které je věnována tato bakalářská práce, se již od roku 1964 zabýval specializovaný správní orgán. Dělo se tak za účinnosti zákona č. 110/1964 Sb. o telekomunikacích, na jehož základě rozhodovaly tehdejší organizace spojů spory týkající se úhrad či poplatků za používání jednotné telekomunikační sítě nebo telekomunikačních výkonů. Ústavní soud ve svém nálezu Pl. ÚS 28/95 konstatoval, že není v rozporu ani s Ústavou a Listinou základních práv a svobod, ani s článkem 6 Evropské úmluvy, pokud o nárocích upravených předpisy soukromého práva rozhoduje správní orgán a naopak to označil jako „*mimořádně prospěšné*“. Rovněž další zákon o telekomunikacích (zákon č. 151/2000 Sb.) svěřil rozhodování celé řady sporů do působnosti Českého telekomunikačního úřadu. V této tradici pokračuje zákon č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích. [6]

Touto činností, popsanou v předchozím odstavci, se zabývají výhradně oblastní odbory, a to na oddělení rozhodování sporů. Postup zpracování této činnosti se řídí zákonem č. 500/2004 Sb., správní řád, kdy poskytovatel služeb elektronických komunikací (navrhovatel) zašle písemnou formou či elektronicky se zaručeným elektronickým podpisem „návrh na zahájení správního řízení“. Tento návrh musí splňovat všechna potřebná kriteria, tzn. přesné identifikování odpůrce (dlužníka), předmět návrhu na zahájení správního řízení, čímž bývá označení konkrétní telefonní stanice či služby, ze které dluh vznikl a vyčíslená dlužná částka. Dále návrh na zahájení správního řízení musí obsahovat petit, tzn. návrh rozhodnutí, kterému po přezkoumání všech dostupných důkazů, podkladů a informací buď Český telekomunikační úřad (správní orgán) vyhoví či nevyhoví. Dále může správní orgán návrhu i částečně vyhovět nebo zastavit správní

řízení, avšak popisování postupu výkonu správního řízení není předmětem této práce, uvádím toto jen pro úplnost.

Já osobně pracuji v Českém telekomunikačním úřadu od května roku 2003 nejprve jako odborný referent oddělení státní inspekce radiokomunikací, kde jsem zpracovávala dílčí administrativní a statistické činnosti spojené s hlášeními na rušený televizní a rozhlasový příjem. Od června 2004 do srpna 2007 jsem vykonávala funkci asistentky ředitele a poté jsem přestoupila na pozici odborného referenta oddělení rozhodování sporů a od té doby se aktivně podílím na vedení správního řízení o dlužných úhradách poskytovatelům služeb elektronických komunikací. Po tuto dobu jsem ve správním řízení vydala přes 1 300 správních rozhodnutí.

Dosavadní vývoj počtu dlužných úhrad poskytovatelům služeb elektronických komunikací, zpracovaných Českým telekomunikačním úřadem, je následující:

Tab. 1: Počet dlužných úhrad poskytovatelům služeb elektronických komunikací podle jednotlivých oblastí

Rok	Počet dlužných úhrad							
	Oblastní odbory							
	Praha	Jižní Čechy	Západní Čechy	Severní Čechy	Východní Čechy	Jižní Morava	Severní Morava	Celkem
1998	3 577	667	926	3 688	1 489	2 433	3 699	16 479
1999	6 237	858	1 268	4 474	2 945	5 428	5 968	27 178
2000	6 062	1 324	2 657	4 411	3 985	4 885	5 860	29 184
2001	17 224	2 573	3 523	8 343	5 269	7 199	9 125	53 256
2002	20 594	2 974	5 521	10 320	5 830	10 849	12 449	68 537
2003	16 854	3 695	5 938	9 226	6 061	10 896	7 904	60 574
2004	9 676	2 197	3 595	6 808	3 670	7 001	5 940	38 887
2005	17 679	5 850	8 480	10 578	10 266	12 885	12 030	77 768
2006	11 090	3 137	4 645	6 579	5 719	8 187	8 133	47 490
2007	19 229	4 715	7 210	7 828	7 748	11 738	10 354	68 822
2008	24 782	7 002	10 353	10 678	10 171	15 465	13 273	91 724
Celkem	149 427	34 325	53 190	79 245	61 664	94 533	91 036	579 899

Uvedené údaje v tab. 1 mi byly poskytnuty z interních databází Českého telekomunikačního úřadu, za laskavého svolení vedoucích pracovníků oddělení rozhodování sporů. Pro analýzu jsou tedy k dispozici data z let 1998 – 2008.

Z výše uvedené tab. 1 je patrné, že v posledních letech výrazně přibylo počtu dlužných úhrad. První velký nárůst byl zaznamenán v roce 2005, kdy legislativní chybou byla zrušena povinnost platit správní poplatek za podání návrhu na zahájení správního řízení pro toho, kdo návrh podává, tzn. pro navrhovatele. Od 1. května 2005 vešel v platnost zákon č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích. Přejedem na tento zákon nebyla zajištěna návaznost na zákon č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích, tedy nebyla povinnost hradit za podané návrhy na zahájení správního řízení správní poplatky. Osvobození od platby správního poplatku byl impulsem pro navrhovatele podávat i takové návrhy na zahájení správního řízení, u nichž vymáhaná částka byla leckdy i pouze dvojciferná. Toto osvobození trvalo do 1. října 2005, kdy nabyl účinnost zákon č. 361/2005 Sb. ze dne 19. srpna 2005, kterým se mění zákon č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže a o změně některých zákonů (zákon o ochraně hospodářské soutěže), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. V tomto případě „některým dalším zákonem“ je i zákon č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích, kde byl odstraněn chybný legislativní krok o nevybírání poplatků za podání návrhu na zahájení správního řízení.

Dále, tj. od roku 2006, je patrný téměř poloviční pokles počtu dlužných úhrad. V dalších letech však opět zaznamenáváme jeho vysoký nárůst, který trvá prakticky dodnes. Úvahou z jakého důvodu se tak děje se věnuji v kapitole 7. Závěr.

2. Cíl práce a metodika

2.1 Cíl práce

Cílem této bakalářské práce je důkladně zanalyzovat problematiku dlužných úhrad poskytovatelům služeb elektronických komunikací v České republice. Jelikož v posledních letech byl zaznamenán nebyvalý nárůst těchto podání, je mou snahou prozkoumat nejen důvod tohoto nárůstu, ale zmapovat dosavadní vývoj této časové řady. Z vypočtených údajů se dají učinit určité závěry, jako je zjištění trendové složky časové řady včetně zjištění vhodnosti vypočtených trendových funkcí, vyčíslení vývoje příštích období, dále dle elementárních charakteristik zjistit tempo růstu či poklesu ve sledovaných obdobích, bazické indexy a další charakteristiky jak v absolutních tak relativních jednotkách.

Mou snahou je, aby tyto výsledky kladně přispěly Českému telekomunikačnímu úřadu k vývoji dalších jeho činností spojených s danou problematikou.

V kapitole 7. Závěr je také věnována pozornost zamyšlení nad příčinami dosavadního vývoje časové řady i když tento problém by mohl být tématem samostatné práce v oblasti psychologie či sociologie, a to jak z pohledu jedné strany (dlužníků), tak z pohledu druhé strany (poskytovatelům služeb elektronických komunikací).

Jako podklad byly použity informace poskytnuté z interních databází Českého telekomunikačního úřadu všemi oblastními odbory s laskavým svolením vedoucích pracovníků oddělení rozhodování sporů.

2.2 Metodika

Metodické vedení mi bylo poskytnuto v nemalé míře vedoucím mé bakalářské práce, který mi doporučil některou vhodnou literaturu. Další informace jsem čerpala z odborných knih, zákonů a dále i z poznatků z praxe, kterou v oblasti této problematiky mám.

Analýza časových řad včetně předpovídání jejich budoucího chování se stává jednou z nejdůležitějších oblastí v rozvoji současné statistiky. Pro zjištění základních informací o chování analyzované časové řady je vhodné použít takové statistické metody, jako jsou elementární charakteristiky časových řad, které jsou jedním z nejdůležitějších nástrojů zkoumání dynamiky ekonomických jevů. Pomocí nich získáme přehled o rychlosti změn hodnot sledovaného ukazatele v závislosti na čase.

Pro analýzu předpovědi budoucího vývoje časové řady je zapotřebí nejprve zjistit, jaká funkce nejlépe vystihuje vývoj sledované veličiny v minulosti. K tomu jsem z hlediska praxe využila pouze tři trendové funkce, a to lineární, kvadratickou a exponenciální, které jsou pro svou rozmanitou podobu postačující. Tyto křivky analyticky vyrovnávají časovou řadu a analyzují zákonitosti vývoje sledovaných veličin.

3. Popis časové řady

Jedním z nejdůležitějších nástrojů zkoumání dynamiky ekonomických jevů a procesů je analýza časových řad ukazatelů, které tyto jevy a procesy zobrazují. Časovou řadou je rozuměna řada věcně a prostorově srovnatelných pozorování jednoznačně uspořádaná v čase směrem minulost-přítomnost. [7]

3.1 Elementární charakteristiky časových řad

Pro charakterizování dynamiky vývoje časové řady, tzn. pro sledování rychlosti změn hodnot sledovaného ukazatele v závislosti na čase, je možné využívat různé statistické charakteristiky. Jsou nazývány elementární charakteristiky časových řad a lze je rozdělit na absolutní a relativní.

K absolutním charakteristikám porovnání hodnot jednotlivých členů časové řady se používá první diference neboli absolutní přírůstek a dále druhé diference. Vedle absolutních charakteristik můžeme ještě zkoumat charakteristiky relativní. V tomto případě se používá tempo přírůstku, koeficient růstu, bazické indexy a koeficient zrychlení. [8]

3.1.1 První absolutní diference

První absolutní diference charakterizují absolutní přírůstek nebo úbytek zkoumaného ukazatele v určitém okamžiku (období) proti okamžiku (období) bezprostředně předcházejícímu. Prvních absolutních diferencí je celkem $n-1$. [8]

$$dy_t = y_t - y_{t-1} \quad (1)$$

3.1.2 Druhá absolutní diference

Rozdílem dvou sousedních absolutních přírůstků (prvních absolutních diferencí) lze získat druhé absolutní diference, kterých je celkem $n-2$. Druhé absolutní diference charakterizují absolutní zrychlení nebo zpomalení vývoje ve zkoumané časové řadě, tzn. udávají, o kolik byl následující přírůstek větší, respektive menší než předcházející. [8]

$$dy_t^{(2)} = dy_t - dy_{t-1} \quad (2)$$

3.1.3 Tempo přírůstku

K relativním charakteristikám patří nepochybně tempo přírůstku. Jedná se o porovnání absolutního přírůstku (první absolutní diference) s příslušnou hodnotou časové řady. Udává v procentech, jak rychle vrostla či klesla hodnota časové řady v porovnání s obdobím bezprostředně předcházejícím. [8]

$$r_i = \frac{dy_t}{y_{t-1}} * 100 \text{ [%]} \quad (3)$$

3.1.4 Tempo růstu

Dalšími představiteli relativní charakteristiky jsou koeficienty růstu, které vyčíslují relativní postupnou rychlost změn hodnot v časové řadě. Jde o porovnání jednotlivých hodnot časové řady s hodnotou roku bezprostředně předcházejícího. Pokud koeficient růstu je vyjádřený v procentech, hovoříme o tempu růstu. Výsledek zjištění je v podstatě stejný jako u tempa přírůstku. [8]

$$k_t = \frac{y_t}{y_{t-1}} * 100 \text{ [%]} \quad (4)$$

Za zmínku jistě stojí i průměrný koeficient růstu, který je definovaný nejčastěji jako geometrický průměr jednotlivých koeficientů růstu. Průměrný koeficient růstu počítaný podle níže uvedeného vzorce závisí výhradně na první a poslední hodnotě časové řady. Vnitřní hodnoty by bylo možno zaměnit za mnohonásobně vyšší nebo nižší, aniž by se obě charakteristiky jakkoli změnily. Statistická etika proto vyžaduje, abychom začátek i konec intervalu, z něž obě charakteristiky počítáme, umístili do let, v nichž nedošlo k mimořádným výkyvům. [7] Kdybychom tedy vybrali počáteční mimořádně nízký rok, vedlo by to k nevýstižně vysokému průměru a nízký rok na konci by opět znamenal zkreslení směrem dolů.

Vzorec pro výpočet průměrného koeficientu růstu:

$$\bar{k} = \sqrt[n-1]{\frac{y_n}{y_1}} \quad (5)$$

Podle průměrného koeficientu růstu se dají provádět případné předpovědi na příští období. Před výpočtem je však nezbytné pečlivě zvážit a posoudit, zda má vůbec smysl počítat průměrný koeficient růstu a podle něj prognózu příštího období. Pokud vykazuje časová řada téměř monotónní vývoj, kdy hodnoty ukazatele stále rostou nebo stále klesají, potom to smysl má. Pokud však hodnoty ukazatelů vykazují nebývale velké rozdíly, je lépe časovou řadu rozdělit na několik částí, v nichž sledovaný ukazatel vykazuje v podstatě monotónní vývoj a pro ně pak stanovit průměrné koeficienty růstu. [8]

3.1.5 Bazické indexy

Bazické indexy patří taktéž k relativní charakteristice. Jedná se o určení jednoho období, s nímž pak porovnáváme všechny další hodnoty časové řady. Z toho vyplývá, že získáme přehled, o kolik procent nám vzrostla či klesla hodnota jednotlivých období v porovnání k určenému období.

$$BI = \frac{y_t}{y_0} * 100 \quad [\%] \quad (6)$$

3.2 Volba vhodné trendové funkce

Trendem rozumíme hlavní tendenci dlouhodobého vývoje hodnot analyzovaného ukazatele v čase. Trend může být rostoucí, klesající nebo mohou hodnoty ukazatele dané časové řady v průběhu sledovaného období kolísat kolem určité úrovně, pak se jedná o časovou řadu bez trendu. [7]

3.2.1 Volba časové proměnné

V jednorozměrné analýze časových řad vycházíme z předpokladu, že jediným faktorem dynamiky vývoje analyzovaného ukazatele je čas, symbolizovaný časovou proměnnou t . Jednoduchý způsob volby časové proměnné spočívá v tom, že zavedeme časovou proměnnou tak, aby její počátek ležel v časovém okamžiku, ke kterému se vztahuje první člen analyzované řady.

Tab. 2: Volba časové proměnné t

t	1	2	3	...	$n-1$	n
y_t	y_1	y_2	y_3	...	y_{n-1}	y_n

V tab. 2 symbol n značí počet pozorování časové řady, které máme k dispozici. Výpočty lze značně zjednodušit tím, že místo časové proměnné t použijeme „novou“ časovou proměnnou posunutou do středu časové řady. [7]

Tak např. pro 5-letou časovou řadu zvolíme časovou proměnnou t' tak, jak je uvedeno v tab. 3.

Tab. 3: Volba časové proměnné t'

rok	2000	2001	2002	2003	2004
t'	-2	-1	0	1	2

3.2.2 Výběr trendové funkce

Tradičním způsobem popisu trendu časové řady je její vyrovnaní (vyhlazení, vystižení) nějakou matematickou funkcí. Získáme tak souhrnnou informaci o charakteru hlavní tendence ve vývoji analyzovaného ukazatele v čase a navíc můžeme modelovat i další vývoj trendu v budoucnu, ovšem za předpokladu, že se jeho charakter v podstatě nezmění. [4]

Při analýze dynamiky vývoje neperiodických časových řad vystačíme s relativně nevelkým okruhem trendových funkcí. Jedná se o tyto vyrovnávací křivky: lineární, kvadratická (parabolická), logaritmická, exponenciální, mocninná, odmocninná, kombinovaná a logistická.

Správný výběr trendové funkce z výše uvedeného seznamu je podmíněn znalostí, která z použitých funkcí nejlépe vystihuje vývoj sledované veličiny v minulosti a znalostí objektivních tendencí vývoje této veličiny v budoucnosti.

Jako pomocný prostředek pro volbu trendové funkce se v literatuře často doporučuje provést grafickou analýzu pozorovaných hodnot sledované veličiny. Tato analýza je však mnohdy velmi nepřesná a subjektivní a je nezbytné doplnit ji exaktnějšími prostředky. [8]

V našem případě si vystačíme s funkcí lineární, kvadratickou a exponenciální.

Lineární trend je nejčastěji používaným typem trendové funkce. Její značný význam spočívá v tom, že ji můžeme použít vždy, chceme-li alespoň orientačně určit základní směr vývoje analyzované časové řady a rovněž v tom, že u určitém omezeném časovém intervalu může sloužit jako vhodná aproximace jiných trendových funkcí. Vyjádříme jí ve tvaru:

$$y' = a + bt' \quad (7)$$

kdy veličiny a a b při použití časové proměnné t' vypočítáme podle vzorců:

$$a = \frac{\sum y_t}{n}$$
$$b = \frac{\sum t' * y_t}{\sum t'^2} \quad (8)$$

Kvadratický (parabolický) trend vyjádříme ve tvaru:

$$y' = a + bt' + ct'^2 \quad (9)$$

a veličiny a , b a c při použití časové proměnné t' vypočítáme podle vzorců:

hodnota I^2 bližší jedné, tím model lépe popisuje zkoumaný jev. Jestliže se hodnoty blíží nule, znamená to stále menší soulad s časovou řadou. Tzn. pro popis dynamiky časové řady považujeme za nejvhodnější tu trendovou funkci, která vede k maximální hodnotě indexu determinace I^2 . Taková funkce nejlépe a nejpřesněji vystihuje reálný vývoj zkoumaného jevu v minulosti a jsme tedy zřejmě oprávněni předpokládat, že podobným způsobem bude vystihovat i skutečnost, která nastane v budoucnosti. [8]

$$I^2 = 1 - \frac{\sum (y_t - y'_t)^2}{\sum (y_t - \bar{y})^2} \quad (14)$$

Dalším ukazatelem k posouzení vhodnosti trendové funkce je **Střední absolutní procentuální chyba (Mean Absolute Percent Error) MAPE**. Obecně se dává přednost modelu s nejnižšími hodnotami. Je však důležité si uvědomit, že ani tento ukazatel nemá univerzální charakter, jen podává dílčí informaci o kvalitě hodnoceného modelu. [8]

$$MAPE = \frac{100}{n} \sum \left| \frac{y_t - y'_t}{y_t} \right| \quad (15)$$

3.3 Předpověď budoucího vývoje časové řady

V souvislosti s prohlubující se celosvětovou ekonomickou integrací stoupá v posledních letech zájem o vědecky zdůvodněné prognózy i o metody, jak tyto prognózy konstruovat. Mezi prognostickými metodami hrají významnou roli statistické prognostické metody. Do této skupiny patří metody používající v rozhodující míře při konstrukci prognóz různých statistických metod. Patří sem především metody extrapolace jednorozměrných a vícerozměrných časových řad, metody regresní analýzy, strukturální analýzy a metody založené na systémovém přístupu a komplexních modelech. Ve statistické a ekonomické praxi jsou nejvíce používány metody extrapolace časových řad. Podstata klasických extrapoláčnických metod spočívá v tom, že se studuje historie prognózovaného objektu a zákonitosti jeho vývoje v minulosti a přítomnosti se přenesou do budoucnosti. Metody založené na extrapolaci klasických modelů trendu tedy vycházejí z deterministického principu, podle něhož budoucnost vyplývá z přítomnosti. Jsou konstruovány na základě předpokladu o neměnnosti nebo alespoň relativní stability existujících tendencí vývoje zkoumaného jevu. Princip statistické extrapolace spočívá v tom, že analyzovaný proces se bude v budoucnu vyvíjet „za jinak stejných okolností“ shodně s vývojem minulým. U procesů, které jsou v čase stabilní, lze tento princip s úspěchem při konstrukci předpovědí aplikovat. Naopak v případě, že během prognózovaného období probíhají podstatné kvalitativní změny, je použití extrapoláčnických modelů velmi problematické. [7]

Pro prognózu budoucího vývoje časové řady lze použít již výše zmíněný průměrný koeficient růstu $\bar{k}$ nebo trendovou funkci, kterou jsme po ověřovacích výpočtech označili jako nejlépe vhodnou.

$$\begin{aligned}
 a &= \frac{\sum y_t \sum t'^4 - \sum t'^2 \sum y_t * t'^2}{n * \sum t'^4 - (\sum t'^2)^2} \\
 b &= \frac{\sum y_t * t'}{\sum t'^2} \\
 c &= \frac{n * \sum y_t * t'^2 - \sum t'^2 \sum y_t}{n * \sum t'^4 - (\sum t'^2)^2}
 \end{aligned}
 \tag{10}$$

Exponenciální trend lze vyjádřit ve tvaru:

$$y' = a * b' \tag{11}$$

parametry tohoto trendu lze odhadnout tak, že vypočteme $\log a$ a $\log b$ a poté musíme provést odlogaritmování těchto parametrů

$$\begin{aligned}
 \log a &= \frac{\sum \log y_t}{n} \\
 \log b &= \frac{\sum \log y_t * t'}{\sum t'^2}
 \end{aligned}
 \tag{12}$$

3.2.3 Ověření vhodnosti trendové funkce

Abychom posoudili, která z uvedených trendových funkcí bude vhodná i z hlediska další prognózy, musíme provést ověření jejich vhodnosti pomocí dalších výpočtů. K tomu použijeme vzorce pro výpočet relativní chyby prognózy rp , indexu determinace I^2 a dále střední absolutní procentuální chyby $MAPE$.

Relativní chybu prognózy rp , tzv. pseudoprognózu vyjádříme podle vzorce

$$rp = \frac{|y'_t - y_t|}{y_t} * 100 \quad \% \tag{13}$$

Časovou řadu musíme zkrátit o jeden či více údajů, poté vyjádříme trend a vypočteme prognózu pro známé údaje. Potom hodnotíme rozdíly mezi skutečnými hodnotami a prognózovanými údaji.

Pokud by byla $rp \leq 5\%$, pak je prognóza velmi přesná a náš konkrétní model by byl velmi vhodný k prognózování. Pokud je $rp \in (5;10)\%$, potom je prognóza uspokojivě přesná a i náš model je pro další prognózování uspokojivý.

Standardním ukazatelem, sloužícím k syntetickému popisu stupně shody modelu, je **Index determinace I^2** . Jde o bezrozměrné číslo, které splňuje relaci: $0 \leq I^2 \leq 1$. Čím je

3.3.1 Předpověď pomocí průměrného koeficientu růstu

Nejprve je potřeba dle vzorce (5) vypočítat průměrný koeficient růstu ze stávajících hodnot časové řady. Dále je nutné provést extrapolaci, tzn. prodloužení časové řady, kdy dopočítáme hodnotu n pro konkrétní zjišťované budoucí období. Poté toto „nové“ n dosadíme opět do vzorce (5) a z něj vypočítáme hodnotu y_n .

3.3.2 Předpověď pomocí trendové funkce

Druhou variantou pro výpočet předpovědi budoucího období je použitím vhodné trendové funkce. Opět stejně jako u varianty s průměrným koeficientem růstu je nutné provést extrapolaci, tedy dopočítat t' pro zjišťované budoucí období. Poté tuto hodnotu dosadíme do vypočtené trendové funkce, která dle výpočtů ověření vhodnosti nejlépe vyhovuje a získáme novou hodnotu y' , která představuje předpovídanou hodnotu zjišťovaného budoucího období.

4. Elementární charakteristiky časové řady

Na veškeré výpočty použité v této práci jsem využila možností programu Microsoft Office Excel 2003, který je také vhodným pomocníkem pro tvorbu grafů.

Jak již bylo v kapitole 3.1 zmíněno, tak pro charakterizování dynamiky vývoje časové řady je potřeba z hodnot časové řady vypočítat jak absolutní, tak relativní charakteristiky. K absolutnímu porovnání hodnot jednotlivých počtů dlužných úhrad použijeme první diference neboli absolutní přírůstky a druhé diference. Pro relativní charakteristiky použijeme tempo přírůstku, koeficient růstu a bazické indexy.

Tab. 4: Elementární charakteristiky časové řady

Rok	Počet dlužných úhrad y_t	První absolutní diference	Druhá absolutní diference	Tempo přírůstku v %	Tempo růstu v %	Bazické indexy
1998	16 479					100,00
1999	27 178	10 699		64,93	164,93	164,93
2000	29 184	2 006	-8 693	7,38	107,38	177,10
2001	53 256	24 072	22 066	82,48	182,48	323,17
2002	68 537	15 281	-8 791	28,69	128,69	415,91
2003	60 574	-7 963	-23 244	-11,62	88,38	367,58
2004	38 887	-21 687	-13 724	-35,80	64,20	235,98
2005	77 768	38 881	60 568	99,98	199,98	471,92
2006	47 490	-30 278	-69 159	-38,93	61,07	288,18
2007	68 822	21 332	51 610	44,92	144,92	417,63
2008	91 724	22 902	1 570	33,28	133,28	556,61

4.1 První absolutní diference

Pro výpočet první absolutní diference jsem vycházela podle (1), kdy po dosazení vyšlo:

$$dy_{t(1999)} = y_t - y_{t-1} = 27178 - 16479 = 10699$$

atd. pro ostatní období.

Z tab. 4 jsou tedy patrné hodnoty dy_t , kde je zřejmé, že od roku 1998 do roku 2002 počet dlužných úhrad rostl. Konkrétně v roce 1999 to bylo o 10 699 kusů. Další dva roky (2003-2004) jsme zaznamenali úbytek. Rok 2005 byl z hlediska počtu dlužných úhrad neobvyklý, téměř abnormální díky již výše zmíněnému osvobození od plateb správních poplatků za podání návrhu na zahájení správního řízení. Dále až dosud můžeme sledovat poměrně rychlý nárůst počtu dlužných úhrad, cca o 22 000 kusů za rok.

4.2 Druhá absolutní diference

Výpočtem podle (2) jsem zjistila hodnoty druhé absolutní diference $dy_t^{(2)}$:

$$dy_t^{(2)} = dy_t - dy_{t-1} = 2006 - 10699 = -8693$$

Dle výpočtů v tab. 4 je zřejmé, že největší zrychlení nám poskytl rok 2005, naopak největší zpomalení jsme zaznamenali v roce následujícím, tedy v roce 2006.

4.3 Tempo přírůstku

Dle (3), uvedeného v předcházející kapitole, jsem vypočítala r_i – tempo přírůstku.

$$r_{i(1999)} = \frac{dy_t}{y_{t-1}} * 100 = \frac{10699}{16479} * 100 = 64,93 \%$$

Z uvedené tab. 4 je zaznamenán největší nárůst v hodnotě 99,98 % v roce 2005, což znamená dvojnásobný počet oproti roku předešlému. Naopak největší pokles byl v roce 2006 v hodnotě -38,93 %.

4.4 Tempo růstu

Podle (4) jsem zjistila hodnoty tempa růstu k_t :

$$k_{t(1999)} = \frac{y_t}{y_{t-1}} * 100 = \frac{27178}{16479} * 100 = 164,93 \%$$

Z vypočtených hodnot je zřejmé, že výsledek zjištění je v podstatě shodný jako u tempa přírůstku.

4.5 Bazické indexy

Bazické indexy BI jsem zjistila pomocí (6). V našem případě jsem jako porovnávané období y_0 vybrala rok 1998:

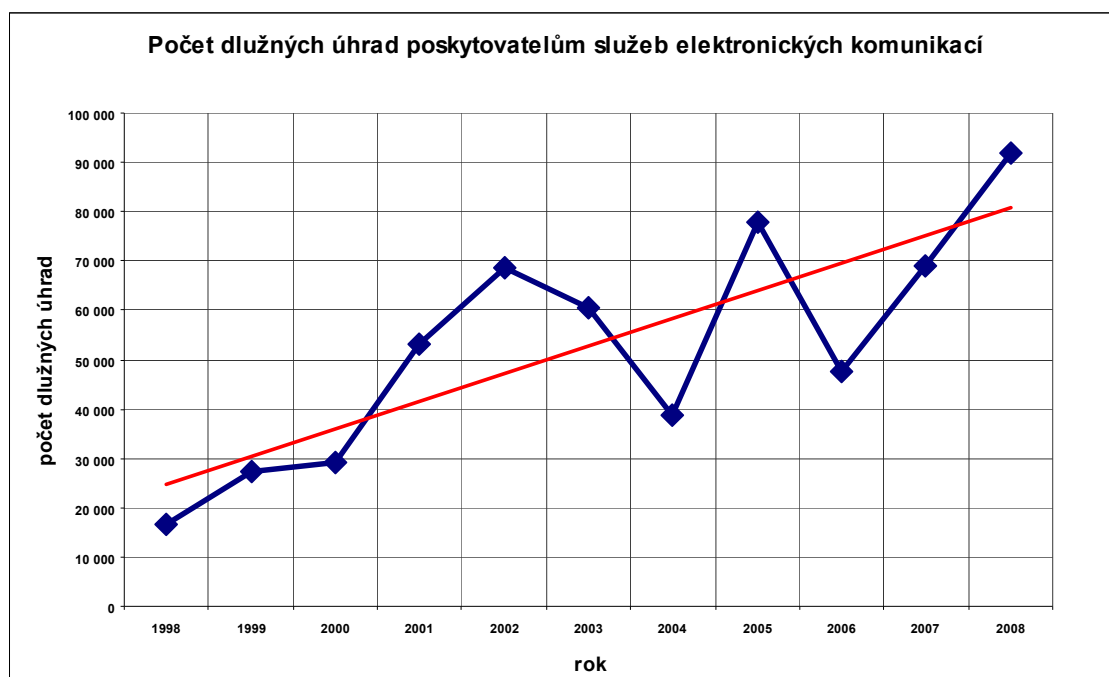
$$BI_{(2000)} = \frac{y_t}{y_0} * 100 = \frac{29184}{16479} * 100 = 177,10 \%$$

Z tab. 4 je patrné, že např. v roce 2000 v porovnání s rokem 1998 vzrost počet dlužných úhrad na 177,10 %. Na konci sledovaného období, tedy v roce 2008, v porovnání s rokem 1998 můžeme konstatovat, že počet dlužných úhrad vzrostl na více než 500 %.

5. Volba vhodné trendové funkce

Pro výběr vhodné trendové funkce jsem provedla grafickou analýzu pozorovaných hodnot počtu dlužných úhrad poskytovatelům služeb elektronických komunikací.

Graf 1: Počet dlužných úhrad poskytovatelům služeb elektronických komunikací

Podle grafického znázornění by se dalo zhodnotit, že tato časová řada trend nemá. Avšak rostoucí tendence je i zde patrná. Jelikož dle křivky v grafu 1 nelze zcela jednoznačně určit, jakou trendovou funkci použít, vypracovala jsem tři varianty trendových funkcí: lineární, kvadratickou (parabolickou) a exponenciální. Pro všechny varianty jsem navolila t' tak, aby součet dával hodnotu nula a tím byl zjednodušen výpočet trendových funkcí.

5.1 Lineární trend

Tab. 5: Pomocné výpočty pro výpočet lineárního trendu

Rok	Počet dlužných úhrad y_t	t'	t'^2	$y_t * t'$
1998	16 479	-9	81	-148 311,00
1999	27 178	-7	49	-190 246,00
2000	29 184	-5	25	-145 920,00
2001	53 256	-3	9	-159 768,00
2002	68 537	-1	1	-68 537,00
2003	60 574	0	0	0,00
2004	38 887	1	1	38 887,00
2005	77 768	3	9	233 304,00
2006	47 490	5	25	237 450,00
2007	68 822	7	49	481 754,00
2008	91 724	9	81	825 516,00
Σ	579 899	0	330	1 104 129,00

Pomocí (8) a následně (7) a podle pomocných výpočtů, které jsou uvedené v tab. 5, jsem vypočítala parametry funkce a a b :

$$a = \frac{\Sigma y_t}{n} = \frac{579899}{11} = 52718,09$$

$$b = \frac{\Sigma t' * y_t}{\Sigma t'^2} = \frac{1104129}{330} = 3345,85$$

$$\Rightarrow \underline{\underline{y' = a + bt' = 52718,09 + 3345,85t'}}$$

5.2 Kvadratický (parabolický) trend

Tab. 6: Pomocné výpočty pro výpočet parabolického trendu

Rok	Počet dlužných úhrad y_t	t'	t'^2	$y_t * t'$	t'^4	$y_t * t'^2$
1998	16 479	-9	81	-148 311,00	6 561,00	1 334 799,00
1999	27 178	-7	49	-190 246,00	2 401,00	1 331 722,00
2000	29 184	-5	25	-145 920,00	625,00	729 600,00
2001	53 256	-3	9	-159 768,00	81,00	479 304,00
2002	68 537	-1	1	-68 537,00	1,00	68 537,00
2003	60 574	0	0	0,00	0,00	0,00
2004	38 887	1	1	38 887,00	1,00	38 887,00
2005	77 768	3	9	233 304,00	81,00	699 912,00
2006	47 490	5	25	237 450,00	625,00	1 187 250,00
2007	68 822	7	49	481 754,00	2 401,00	3 372 278,00
2008	91 724	9	81	825 516,00	6 561,00	7 429 644,00
Σ	579 899	0	330	1 104 129,00	19 338,00	16 671 933,00

Podle (10) a (9) a pomocí výpočtů uvedených v tab. 6 jsem vypočítala parametry funkce a , b a c :

$$a = \frac{\Sigma y_t \Sigma t'^4 - \Sigma t'^2 \Sigma y_t * t'^2}{n * \Sigma t'^4 - (\Sigma t'^2)^2} = \frac{579899 * 19338 - 330 * 16671933}{11 * 19338 - 330^2} = 55022,72$$

$$b = \frac{\Sigma y_t * t'}{\Sigma t'^2} = \frac{1104129}{330} = 3345,85$$

$$c = \frac{n * \Sigma y_t * t'^2 - \Sigma t'^2 \Sigma y_t}{n * \Sigma t'^4 - (\Sigma t'^2)^2} = \frac{11 * 16671933 - 330 * 579899}{11 * 19338 - 330^2} = -76,82$$

$$\Rightarrow \underline{\underline{y' = a + bt' + ct'^2 = 55022,72 + 3345,85t' - 76,82t'^2}}$$

5.3 Exponenciální trend

Tab. 7: Pomocné výpočty pro výpočet exponenciálního trendu

Rok	Počet dlužných úhrad y_t	t'	t'^2	$\log y_t$	$\log y_t * t'$
1998	16 479	-9	81	4,2169308537	-37,9523776837
1999	27 178	-7	49	4,4342174943	-31,0395224601
2000	29 184	-5	25	4,4651448166	-22,3257240832
2001	53 256	-3	9	4,7263685439	-14,1791056318
2002	68 537	-1	1	4,8359250906	-4,8359250906
2003	60 574	0	0	4,7822862532	0,0000000000
2004	38 887	1	1	4,5898044401	4,5898044401
2005	77 768	3	9	4,8908009301	14,6724027904
2006	47 490	5	25	4,6766021696	23,3830108479
2007	68 822	7	49	4,8377272893	33,8640910249
2008	91 724	9	81	4,9624829857	44,6623468709
Σ	579 899	0	330	51,4182908672	10,8390010247

S pomocí výpočtů z tab. 7 a dosazením do (12) a (11) jsem vypočítala parametry funkce a a b :

$$\log a = \frac{\Sigma \log y_t}{n} = \frac{51,4182908672}{11} = 4,6743900788 \Rightarrow a = 47248,71481$$

$$\log b = \frac{\Sigma \log y_t * t'}{\Sigma t'^2} = \frac{10,8390010247}{330} = 0,0328454577 \Rightarrow b = 1,07856$$

$$\Rightarrow \underline{\underline{y' = a * b^{t'} = 47248,71481 * 1,07856^{t'}}$$

5.4 Ověření vhodnosti trendové funkce

K posouzení, která z uvedených trendových funkcí bude nejlépe vyhovovat i z hlediska další prognózy, je nutné provést další výpočty k ověření jejich vhodnosti. K tomu jsem použila (13) pro výpočet relativní chyby prognózy rp , (14) k vypočtení indexu determinace I^2 a dále (15) ke zjištění střední absolutní procentuální chyby $MAPE$.

Pro všechny varianty výpočtů ověření vhodnosti trendové funkce – rp , I^2 a $MAPE$ bylo třeba dopočítat hodnoty y'_t všech trendových funkcí.

Tab. 8: Výpočet y'_t pro lineární, parabolický a exponenciální trend

Rok	Počet dlužných úhrad y_t	lineární trend y'_t	parabolický trend y'_t	exponenciální trend y'_t
1998	16 479	22 605,48	18 687,61	23 921,65
1999	27 178	29 297,17	27 837,57	27 827,86
2000	29 184	35 988,86	36 372,97	32 371,92
2001	53 256	42 680,55	44 293,80	37 657,98
2002	68 537	49 372,25	51 600,06	43 807,22
2003	60 574	52 718,09	55 022,72	47 248,71
2004	38 887	56 063,94	58 291,75	50 960,57
2005	77 768	62 755,63	64 368,87	59 282,01
2006	47 490	69 447,32	69 831,42	68 962,27
2007	68 822	76 139,01	74 679,41	80 223,23
2008	91 724	82 830,70	78 912,83	93 323,02
Σ	579 899	579 899,00	579 899,00	565 586,46

5.4.1 Relativní chyba prognózy rp

Časovou řadu nejprve zkrátíme o poslední rok, tudíž trendové funkce budeme počítat pro období 1998-2007.

Trendové funkce jsou tedy ve tvaru:

$$y'_{lin} = 44379,55 + 2439,76t'$$

$$y'_{par} = 45793,85 + 2439,76t' - 47,14t'^2$$

$$y'_{exp} = 47248,71 + 1,0786t'$$

Prognóza na rok 2008:

$$y'_{lin} = 7121691$$

$$y'_{par} = 66927,27$$

$$y'_{exp} = 108606,18$$

Skutečnost roku 2008: $y_{2008} = 91724$

Relativní chyba prognózy (podle vzorce 13):

$$rp_{lin} = \frac{|y'_t - y_t|}{y_t} * 100 = \frac{|71216,91 - 91724|}{91724} * 100 = 22,357$$

$$rp_{par} = \frac{|y'_t - y_t|}{y_t} * 100 = \frac{|66927,27 - 91724|}{91724} * 100 = 27,034$$

$$rp_{exp} = \frac{|y'_t - y_t|}{y_t} * 100 = \frac{|108606,18 - 91724|}{91724} * 100 = 18,405$$

Hodnoty rp nám ukazují, že tyto hodnoty všech funkcí jsou poměrně vyrovnané. Žádná hodnota rp trendových funkcí není v rozmezí 5 až 10 %, tudíž ani jedna z uvedených trendových funkcí není z hlediska dalšího prognózování příliš uspokojivá. Nicméně nejmenší hodnotu má funkce exponenciální 18,405, tzn. ta se jeví podle rp jako nejvhodnější pro použití dalšího prognózování.

5.4.2 Index determinace I^2

Tab. 9: Pomocné výpočty pro index determinace

Rok	Počet dlužných úhrad y_t	$(y_t - \bar{y})^2$	lineární trend $(y_t - y'_t)^2$	parabolický trend $(y_t - y'_t)^2$	exponenciální trend $(y_t - y'_t)^2$
1998	16 479	1313271710	37533779,47	4877952,151	55393104,6
1999	27 178	652296243,6	4490893,048	435036,4341	422319,817
2000	29 184	553853434,9	46306169,11	51681273,12	10162830,4
2001	53 256	289346,1901	111840046,6	80321092,65	243298092
2002	68 537	250237884,8	367287816,8	286860082,6	611562037
2003	60 574	61715307,64	61715307,64	30816685,36	177563225
2004	38 887	191299075,7	295047142,8	376544190,6	145771185
2005	77 768	627497945,5	225371334,9	179536707,1	341731781
2006	47 490	27332934,55	482123821,7	499139199,3	461058382
2007	68 822	259335888	53538622,04	34309243,49	129988149
2008	91 724	1521460944	79090784,89	164126158,1	2556867,55
Σ	579 899	5458590715	1764345719	1708647621	2179507975

Dosazením do (14) získáme hodnoty jednotlivých I^2 každé trendové funkce:

$$I^2 = 1 - \frac{\Sigma(y_t - y'_t)^2}{\Sigma(y_t - \bar{y})^2}$$

$$I^2_{lin} = 1 - \frac{1764345719}{5458590715} = 0,6768$$

$$I^2_{par} = 1 - \frac{1708647621}{5458590715} = 0,6870$$

$$I^2_{exp} = 1 - \frac{2179507975}{5458590715} = 0,6007$$

Čím je hodnota I^2 bližší jedné, tím model lépe popisuje zkoumaný jev. Jestliže se hodnoty blíží nule, znamená to stále menší soulad s časovou řadou. Z vypočtených hodnot lze shrnout, že opět jsou výsledky velmi vyrovnané. Pro výpočet dalšího budoucího vývoje bychom zvolili trendovou funkci parabolickou. Předpověď budoucího vývoje časové řady má však jen střední závislost, tzn., že je pouze z 68,7 % změna hodnot údajů v časové řadě vysvětlená změnou času (tj. trendovou funkcí).

5.4.3 Střední absolutní procentuální chyba *MAPE*

Jako poslední ukazatel pro ověření volby vhodného modelu trendu jsem použila střední absolutní procentuální chybu *MAPE*.

Tab. 10: Pomocné výpočty pro střední absolutní procentuální chybu

Rok	Počet dlužných úhrad y_t	lineární trend $\left \frac{y_t - y'_t}{y_t} \right $	parabolický trend $\left \frac{y_t - y'_t}{y_t} \right $	exponenciální trend $\left \frac{y_t - y'_t}{y_t} \right $
1998	16 479	0,3717750967	0,1340256475	0,4516447844
1999	27 178	0,0779738291	0,0242686334	0,0239113026
2000	29 184	0,2331710402	0,2463325401	0,1092351782
2001	53 256	0,1985775397	0,1682853305	0,2928874803
2002	68 537	0,2796263995	0,2471211800	0,3608237939
2003	60 574	0,1296911066	0,0916445639	0,2199835769
2004	38 887	0,4417141040	0,4990034356	0,3104784078
2005	77 768	0,1930404887	0,1722961994	0,2377068818
2006	47 490	0,4623566684	0,4704447967	0,4521429790
2007	68 822	0,1063178793	0,0851095476	0,1656626448
2008	91 724	0,0969571759	0,1396708950	0,0174329599
Σ	579 899	2,5912013281	2,2782027697	2,6419099896

Opět dosazením do (15) získáme hodnoty jednotlivých *MAPE* každé trendové funkce:

$$MAPE = \frac{100}{n} \sum \left| \frac{y_t - y'_t}{y_t} \right|$$

$$MAPE_{lin} = \frac{100}{11} * 2,5912013281 = 23,56\%$$

$$MAPE_{par} = \frac{100}{11} * 2,2782027697 = 20,71\%$$

$$MAPE_{exp} = \frac{100}{11} * 2,6419099896 = 24,02\%$$

Dle uvedených výpočtů střední absolutní procentuální chyby bychom vybrali pro další výpočet prognózy jako nejvhodnější také trendovou funkci parabolickou, protože její hodnota je z uvedených nejmenší. Bohužel ani hodnota 20,71 % není příliš přesvědčivá z hlediska další prognózy.

6. Předpověď budoucího vývoje časové řady

Pro prognózu budoucího vývoje časové řady jsem použila již výše zmíněný průměrný koeficient růstu $\bar{k}$ a trendové funkce, kterou jsem po ověřovacích výpočtech označila jako nejvíce vhodnou. Vzhledem k tomu, že z výpočtů rp , I^2 i $MAPE$ nám jako nejvýhodnější vyšel model parabolické funkce, budeme pro předpověď budoucího vývoje počítat s ním, i když jeho výsledku nebudeme přikládat větší význam. V obou případech je nutné provést výše uvedenou extrapolaci, tj. prodloužení časové řady.

Horizont předpovědi může být max. 1/3 z období, které je nám již známo, tudíž v našem případě můžeme prognózovat max. na 3 roky dopředu. Očekávaný počet dlužných úhrad poskytovatelům služeb elektronických komunikací si tedy zjistíme pro rok 2010.

6.1 Předpověď pomocí průměrného koeficientu růstu

Jelikož výpočet průměrného koeficientu růstu (5) závisí na krajních hodnotách řady, je v našem případě dobré rozdělit časovou řadu na dvě části, v nichž sledovaný ukazatel vykazuje v podstatě monotónní vývoj a pro ně pak stanovíme průměrné koeficienty růstu. První úsek jsem stanovila v období 1998-2003 a druhý v období 2005-2008.

$$\bar{k}_{(98-03)} = n^{-1} \sqrt[n]{\frac{y_n}{y_1}} = 6^{-1} \sqrt[6]{\frac{60574}{16479}} = 1,2974$$

$$\bar{k}_{(05-08)} = n^{-1} \sqrt[n]{\frac{y_n}{y_1}} = 4^{-1} \sqrt[4]{\frac{91724}{77768}} = 1,0566$$

Podle mého názoru současnou (a tedy i budoucí) situaci lépe vystihuje $\bar{k}$ za období 2005-2008. Proto dále budu počítat pouze s touto hodnotou. Počet dlužných úhrad poskytovatelům služeb elektronických komunikací se v letech 2005-2008 v průměru každým rokem zvyšoval o 5,66 %.

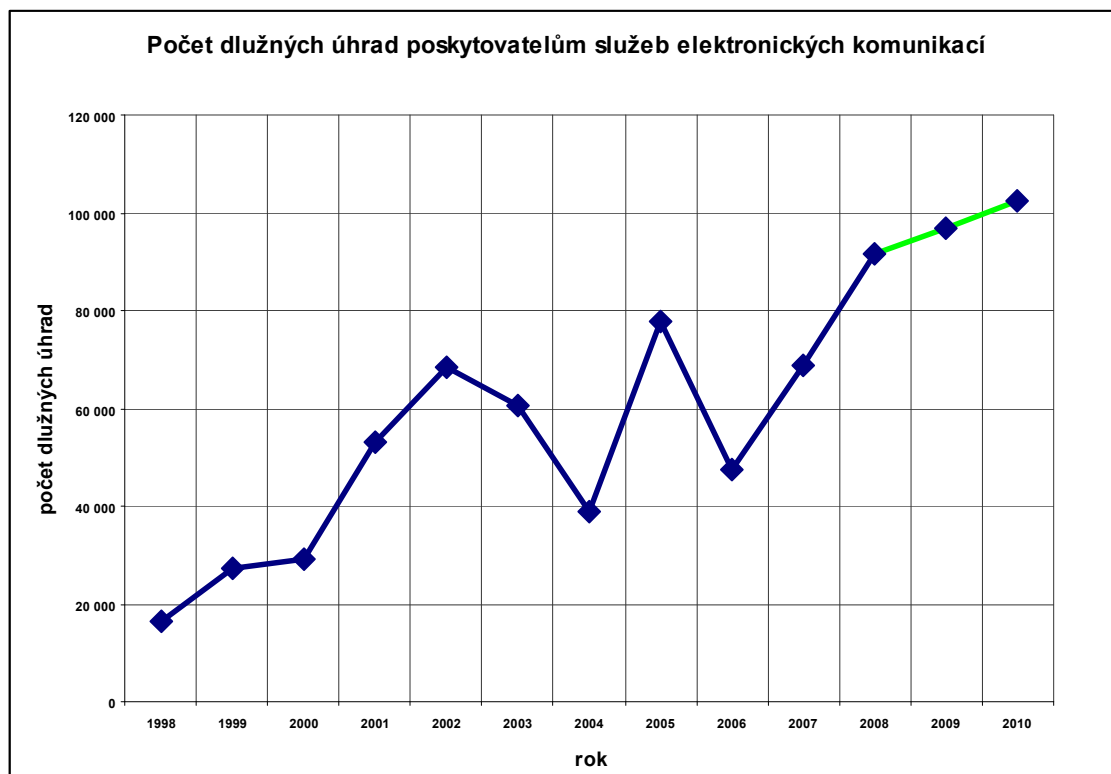
Dále je nutné provést extrapolaci, tzn. pro rok 2010 bude hodnota n 6 a dosazením do (5) vypočítáme hodnotu y_n .

$$1,0566 = 6^{-1} \sqrt[6]{\frac{y_n}{77768}}$$

$$1,0566^5 = \frac{y_n}{77768}$$

$$y_n \doteq 102413$$

Graf 2: Předpověď počtu dlužných úhrad poskytovatelům služeb elektronických komunikací pro rok 2010 pomocí průměrnému koeficientu růstu

Očekávaná úroveň počtu dlužných úhrad poskytovatelům služeb elektronických komunikací z období 2005-2008 v roce 2010 za předpokladu stejného vývoje by měla být 102 413 ks.

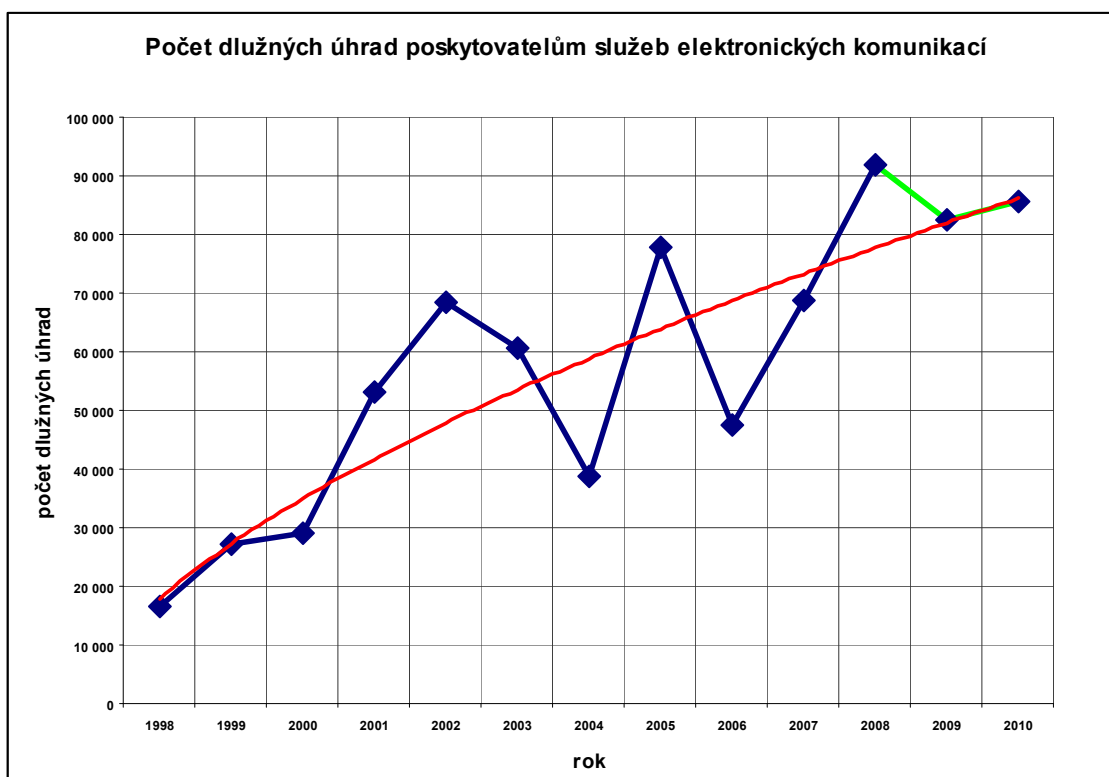
6.2 Předpověď pomocí parabolické trendové funkce

Další možností pro výpočet předpovědi na rok 2010 je použití parabolické trendové funkce, která nám podle ověření vhodnosti dalšího prognózování vycházela jako nejvhodnější, i když podle výpočtu rp vycházela jako nejvhodnější funkce exponenciální. Opět stejně jako u varianty s průměrným koeficientem růstu je nutné dopočítat t' pro rok 2010. V našem případě je jeho hodnota 13. Dosazením této hodnoty t' do parabolické trendové funkce dostaneme hodnotu pro rok 2010:

$$y'_{2010} = 55022,72 + 3345,85 * 13 - 76,82 * 13^2 = 85536,19$$

Graf 3: Předpověď počtu pro rok 2010 pomocí parabolické trendové funkce

Pokud by se dosavadní charakter vývoje počtu dlužných úhrad poskytovatelům služeb elektronických komunikací nezměnil, pomocí parabolické trendové funkce lze odhadovat, že počet dlužných úhrad v roce 2010 bude 85 536 ks. Jelikož však podle výpočtů relativní chyby prognózy, indexu determinace i střední absolutní procentuální chyby vycházely i pro parabolickou trendovou funkci hodnoty pouze se střední závislostí, nelze takto vypočtené hodnotě pro rok 2010 přikládat velký význam.

7. Závěr

Cílem této práce bylo provést analýzu časové řady znázorňující průběh počtu dlužných úhrad poskytovatelům služeb elektronických komunikací.

Jako zásadní zlom naší časové řady vidím období těsně před a po nabytí účinnosti zákona č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích. Rok 2004 znamenal prudký pokles podání, zřejmě jako výraz očekávání dominantních poskytovatelů služeb elektronických komunikací, co nový zákon v této oblasti přinese. Následující rok byl ve znamení prudkého nárůstu podání, příčinou bylo období pěti měsíců, kdy poskytovatelé neplatili za podání návrhu na zahájení správního řízení správní poplatek (změněno novelou k 1. říjnu 2005). Zřejmě v tomto období bylo snahou dominantních poskytovatelů (ale i menších navrhovatelů odkupujících pohledávky) max. „vyčistit“ agendu dlužníků, takže následující rok 2006 přinesl rapidní pokles podání. Následně se situace ustálila, což znamenalo další nárůst podání.

Z vypočtených údajů elementární charakteristiky časové řady lze konstatovat, že největší růst počtu dlužných úhrad podle tempa přírůstku nastal v roce 2005 oproti roku předcházejícímu, tato hodnota byla téměř 100 % a naopak největší pokles byl hned v následujícím roce, tj. v roce 2006, v hodnotě cca 40 %. Podle bazických indexů, kdy jsem za základní porovnávané období vybrala rok 1998, vzrostl počet dlužných úhrad na konci sledovaného období (rok 2008) o více než 500 %.

Při volbě vhodné trendové funkce jsem dospěla k závěru, že z hlediska dalšího prognózování do budoucna nejlépe vyhovuje funkce parabolická, a to i přesto, že podle výpočtu relativní chyby prognózy vycházela nejvhodněji funkce exponenciální. Nutno konstatovat, že pro toto prognózování není ani funkce parabolická nejvhodnější, neboť podle indexu determinace má pouze střední závislost a nevychází proto nejvýhodněji. Z těchto důvodů výsledkům prognózy nepřikládáme tak velký význam.

Předpověď pomocí průměrného koeficientu růstu nám ukazuje mírně stoupající tendenci dalšího vývoje.

Dále bych se chtěla pozastavit nad otázkou, proč se stále zvyšují počty dlužných úhrad poskytovatelům služeb elektronických komunikací, i když toto ke statistice a obsahu mé bakalářské práce příliš nenáleží.

Mezi základní příčiny podle mého názoru patří zvyšující se počet uživatelů, ale i poskytovatelů služeb elektronických komunikací. Rozvoj nových služeb, který se mimo jiné projevuje také v nepřeborném množství různých obchodních balíčků se spoustou různých slev, výhod a „chytáků“, přiláká také mnoho nových uživatelů. Mnozí z nich pak patří do kategorie finančně, případně sociálně slabších, kdy svou neznalostí právních důsledků a jiných okolností často doplatí na své okamžité rozhodnutí uzavřít pro ně často nevýhodnou smlouvu. Dalším důvodem je jistě současná ekonomická krize, díky ní má čím dál více obyvatel finanční potíže, zejména pokud se jedná o ztrátu zaměstnání či jiných finančních příjmů. Můj subjektivní dojem je, že někteří dominantní poskytovatelé služeb elektronických komunikací prosazují masivní a agresivní kampaň

s cílem získat nové zákazníky za každou cenu. Často se toto děje přímo na ulici, kdy dealeri využívají zákazníkův moment překvapení a tím dosáhnou svého záměru – podepsání smlouvy. Nový spotřebitel/uživatel nemá reálnou možnost seznámit se řádně a především předem s obsahem smlouvy a všeobecných podmínek. Na druhou stranu leckdy řada spotřebitelů neuváženě, až lehkomyšlně jedná jak při uzavírání účastnických smluv, tak i při užívání služeb elektronických komunikací.

Z mého pohledu zaměstnanec Českého telekomunikačního úřadu mě tato neustále rostoucí tendence počtu dlužných úhrad velice tíží, neboť počet zaměstnanců zabývajících se touto prací stále klesá. Mám pocit, že v očích vedení Českého telekomunikačního úřadu jde o okrajovou činnost Úřadu a touto problematikou se tedy naprosto nezabývá. S postupující dobou přibylo v tomto ohledu i daleko více administrativní činnosti. To, co dříve zabralo hodinu, nyní trvá jednou tolik a s přibývajícím počtem dlužných úhrad je nasnadě zabývat se otázkou, co ještě lze při dodržení pracovní doby stihnout a co je již přespříliš.

Závěrem bych shrnula, že tato bakalářská práce naskytuje možnost jejího rozšíření s využitím vhodného statistického modulu pro prohloubení a získání nových poznatků z poskytnutých údajů. Dále by bylo možné zanalyzovat počty dlužných úhrad poskytovatelům služeb elektronických komunikací z hlediska jednotlivých regionů, kdy se počty výrazně liší podle ekonomických disparit regionů, nebo důkladně statisticky prozkoumat data jednoho vybraného regionu s ohledem na podrobnější vývoj během roku nebo několika měsíců v daném období.

8. Seznam literatury

- [1] ARLT, Josef, ARLTOVÁ, Markéta. Finanční časové řady. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2003
- [2] ARLT, Josef. Moderní metody modelování ekonomických časových řad. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 1999
- [3] CIPRA, Tomáš. Analýza časových řad s aplikacemi v ekonomii. 1. vydání, Praha, Bratislava: SNTL - Nakladatelství technické literatury a Alfa, vydavatelství technické a ekonomické literatury, 1986
- [4] HINDLS, Richard, KAŇOKOVÁ, Jara, NOVÁK, Ilja. Metody statistické analýzy pro ekonomy. 1. vydání. Praha: MANAGEMENT PRESS, 1997
- [5] KOZÁK, Josef, SEGER, Jan. Jednoduché statistické metody v prognostice. 1. vydání. Praha: SNTL - Nakladatelství technické literatury, 1975
- [6] Právní rádce, 12/2007, měsíčník Hospodářských novin (2007, EKONOMIA a.s.)
- [7] SEGER, Jan, HINDLS, Richard. Statistické metody v ekonomii. 1. vydání. Praha: H&H, 1993
- [8] SVATOŠOVÁ, Libuše, KÁBA, Bohumil. Statistické metody II. 1. vydání. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta, 2008
- [9] Zákon č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích
- [10] Zákon č. 361/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže a o změně některých zákonů (zákon o ochraně hospodářské soutěže), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony
- [11] Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád

9. Přílohy